

acquiring education, the level of teaching and methodological support and technical equipment of the educational process, requirements of the present world. At the same time, the study does not investigate all aspects of the problem and brings to the new theoretical and practical issues that require a solution in the field of educational management technologies.

References

1. Bondar O. (2010), Funktsii i tekhnolohii upravlinnia pedahohichnym personalom navchalnoho zakladu [Functions and technologies of management of educational staff of the educational institution], Shkola dlia zastupnykiv i ne tilky, No 10 (58), pp. 16-20.
2. Sorochan T.M. (2009), Suchasni tekhnolohii shkilnoho menedzhmentu: oporni konspekt dlia slukhachiv kursiv pidvyshchennia kvalifikatsii kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv: Navchalnyi posibnyk [Modern technologies of school management], Luhansk, 208 p.
3. Marmaza O.I. red., (2003), Upravlinnia navchalnym zakladom: Navchalno-metodychnyi posibnyk [Management of an educational institution], Ranok, Kharkiv, 312 p.
4. Khrykov Ye. M. (2006), Upravlinnia navchalnym zakladom: Navch. posib. [Management of an educational institution], Znannia, Kyiv, 365 p.

УДК 159.943:378.011.3-052

ДОСЛІДЖЕННЯ АСЕРТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ

Щербан Т. Д., Ляшин Я. Є.

STUDY OF STUDENT'S ASSERTIVE BEHAVIOUR IN DIFFICULT LIFE SITUATIONS

Scherban Tetyana, Liashyn Yaroslav

Проведено дослідження асертивної поведінки студентів у складних життєвих ситуаціях соціального характеру та, зокрема, впливу гендерного фактору на вибір асертивної поведінки як копінг-стратегії.

Ключові слова: асертивність, копінг, складна життєва ситуація, опанування, адаптація, копінг-стратегії, стрес.

The article deals with assertive behavior as a coping strategy.

The research goals were studying of student's assertive behavior as a coping strategy in difficult social situations and impact of gender on choice of this coping strategy.

It is stated that constructive level of assertive behaviour as a coping strategy have been shown by 48,7% of investigated persons (57,7% of male and 44,2% of female).

39,8% of investigated persons demonstrated low level of this coping strategy, among female this level of assertive behavior has been shown by 48,1% of investigated persons.

Gender differences in behavior in difficult social situations have been found. Male have demonstrated more propensity to constructive manifestation of assertive behaviour as coping strategy, female have demonstrated more propensity to passive behavior than male and male have demonstrated more propensity to aggressive and antisocial behavior than female.

Keywords: assertivity, coping, difficult life situation, adaptation, coping strategy, stress.

В житті кожної людини є місце для складних, психологічних ситуацій. Сучасне українське суспільство переживає період серйозних змін, що особливо гостро ставить перед особистістю проблему конструктивного подолання життєвих труднощів. Протягом останніх

років спостерігається зростання наукового інтересу до поведінки людини у складних психологічних ситуаціях. У зв'язку з цим важливим є вивчення копінгу (опанування), тобто усвідомлених та адекватних складній життєвій ситуації поведінкових, когнітивних чи спрямованих на регуляцію свого стану зусиль особистості. Тривожним сигналом сучасності є збільшення кількості людей, які переживають стрес, фрустрацію, емоційне виснаження через складний процес прийняття рішення.

Поведінка людини у проблемних психологічних ситуаціях завжди була предметом досліджень багатьох вчених. Значний внесок у цьому напрямі зробили А. Адлер, А. Бандура, А. Маслоу, А. Лазарус, С. Фолкман, С. Е. Хобфолл, К. С. Карвер, Н. Хаан, Е. П. Ільїн, Н. Е. Харламенков, В. О. Бодров та ін. Однак психологічна складова асертивної поведінки особистості залишилася недостатньо дослідженою як в теоретичному, так і в практичному плані. Відкритим залишається і питання гендерної специфіки у процесі опанувальної поведінки.

Отже недостатня вивченість зазначеної проблеми зумовила мету дослідження. Метою даної роботи було вивчення асертивної поведінки студентів як стратегії опанування складних життєвих ситуацій соціального характеру та впливу гендерного фактору на обрання даної стратегії опанувальної поведінки.

Здійснений аналіз проблеми вивчення асертивності засвідчив, що в сучасній психології відсутній єдиний концептуальний підхід до його дослідження. Дослідженням асертивності займалися такі вчені, як А. Лазарус, Е.П. Ильин, Н.Е. Харламенкова, А. Бандура, В. Каппони, Д. Либерман та ін.

Воробйова К.І. дає визначення асертивності як суб'єктної властивості особистості, що інтегрує ініціативність та готовність до ризику у складних життєвих ситуаціях, впевненість у собі та позитивне ставлення до інших, здатність вільно приймати рішення та нести відповідальність за їх наслідки, наполегливість у захисті своїх прав та досягненні життєвих цілей, спрямованих на саморозкриття [1]. Бандура А. стверджував, що бути асертивним, означає бути самоініційованим та саморегульованим, що проявляється у переконаності у власній ефективності, яка, у свою чергу, заснована на самоповазі і почутті власної значимості [1]. Асертивність, як особистісну рису визначають як автономію, незалежність від зовнішніх впливів та оцінок, здатність самостійно регулювати свою поведінку (В. Каппоні, Т. Новак, Е. Солтер) [1].

Стратегії опанування складних життєвих ситуацій соціального характеру, згідно з теорією С. Хобфолла [2], можна поділити на просоціальні і асоціальні, активні і пасивні та прямі і непрямі. Однією з активних стратегій опанування таких ситуацій є асертивні дії.

У структурі асертивності виокремлюють наступні компоненти: когнітивно-смысловий, афективний та поведінковий [1]. Когнітивно-смысловий компонент полягає у орієнтуванні та адекватній оцінці життєвих ситуацій, цілеспрямованому варіюванні способів дії і продуктивному перетворенні проблемних ситуацій, прогнозуванні саморозвитку та саморуху, визначенні свого Я в навколишньому світі на основі усвідомлення сенсів та цінностей свого життя. Афективний компонент включає в себе прийняття іншого, впевненість у собі та довіру до себе. Поведінковий компонент проявляється у незалежності, відповідальності, наполегливості, готовності до ризику та конструктивній агресії.

Асертивну поведінку можна розглядати як середину між агресивною та пасивною поведінкою. Агресивна поведінка проявляється у обмеженні інтересів інших людей, вираженні почуттів без врахування почуттів та інтересів інших, прийнятті рішень за інших і т.п. Агресивні люди зазвичай відчувають провину, неповноцінність та невпевненість у собі та маскують ці почуття агресивною поведінкою. Пасивна поведінка характеризується невмінням відстоювати свої інтереси та виражати свої почуття, пасивні люди дозволяють іншим вирішувати за них. Вони недовіряють собі, своїм судженням та почуттям, можуть поводитися самозневажливо. Для них є характерними почуття провини та гніву. Тоді

асертивна поведінка – це вміння активно та послідовно відстоювати свої інтереси, відкрито заявляти про свої цілі та наміри, поважаючи при цьому інтереси оточуючих.

У асертивності можна виділити три складові [3], це вміння:

1. Виразити свої почуття, зокрема визнавати за собою і проявляти гнів, теплоту, сексуальні відчуття;
2. Відкрито висловлювати свої переконання та думки, проявляти незгоду і займати певну позицію навіть, якщо це емоційно важко і якщо можна завдати цим собі шкоди;
3. Відстоювати свої особисті права.

Нами проведено дослідження асертивної поведінки у складних життєвих ситуаціях соціального характеру. У дослідженні взяло участь 78 осіб, віком від 18 до 20 років, студентів 2 – 3 курсів Ужгородського національного університету. Серед них 26 чоловіків та 52 жінки. Дослідження проведено за допомогою методики SACS. Прояви асертивної поведінки за методикою SACS можна визначити за шкалою «Асертивні дії». Конструктивним є прояв даної стратегії при середньому ступені вираженості.

У досліджуваній вибірці середній ступінь вираженості даної поведінкової стратегії виявлено у 48,7% осіб (Рис. 1).

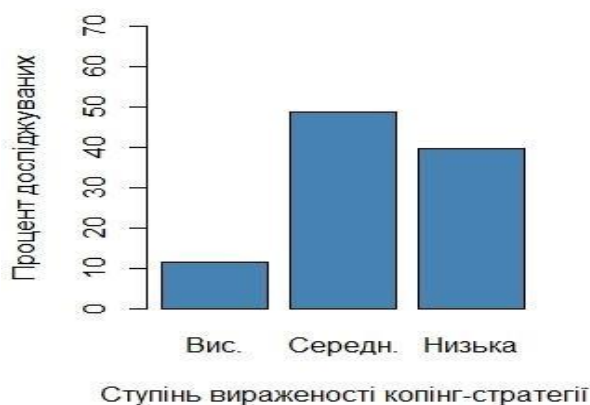

Рис. 1. Вираженість копінг-стратегії «Асертивні дії» у досліджуваній вибірці

Ці результати доводять наявність позитивних тенденцій у молоді щодо долавання складних ситуацій, адже майже у половини досліджуваних спостерігається конструктивний прояв даної стратегії. Це свідчить про те, що молоді люди загалом вміють відкрито висловлювати свої почуття та потреби, а також відстоювати свої права. Дана тенденція є важливою, адже саме в період ранньої юності студенти прагнуть довести іншим і собі, що вони є самостійними, здатними приймати рішення, вирішувати проблемні ситуації, тобто є готовими до дорослого життя.

Проте слід зазначити, що 39,8% досліджуваних демонструють низький ступінь вираженості стратегії асертивних дій. Це свідчить про те, що значна частина юнаків та дівчат демонструє пасивну поведінку, недостатньо вміє виразити свої почуття, говорити про свої потреби та відстоювати свої права. Тобто у даної частини студентства не має потреби ставати дорослим, відповідальним, самостійним. Причому зазначимо, що надалі таку рису, як «життєва сміливість» сформувати у особистості буде достатньо складно. Також відмітимо, що 11,5% досліджуваних демонструють надмірну вираженість даної стратегії, що може проявлятися у агресивних та асоціальних діях. Поведінку у таких студентів можна назвати «оборонною». Таким студентам важко вдається планувати своє майбутнє та вирішувати проблемні життєві ситуації. Все це не сприяє розвитку особистості і подальшій її професіоналізації.

Цікавим виявився гендерний аспект дослідження. У реальному житті існує стереотип, що при долатті труднощів жінки є більш емоційними, впертими, активними. Чоловіки ж виявляють більш виважені позиції. Розглянемо результати, які ми отримали за гендерною ознакою. Середня вираженість стратегії «Асертивні дії» у досліджуваній вибірці спостерігається у 57,7% чоловіків та у 44,2% жінок. Тобто дані позиції майже не відрізняються за статевою ознакою. Проте, майже половина досліджуваних жінок (48,1%) показує низький рівень вираженості даної поведінкової стратегії. Аналогічний показник у чоловіків становить 23,1%. Тобто можемо стверджувати, що жінки прагнуть уникати усвідомлення проблемних життєвих ситуацій. Щодо чоловіків, зазначимо, що значна частина чоловіків у досліджуваній вибірці (19,2%) демонструє високу вираженість стратегії асертивних дій. У жінок висока вираженість такої стратегії поведінки спостерігається у 7,7% випадків. Тобто чоловіки більш впевненні, більш вольові у досягненні результатів.

Узагальнюючи відмітимо, що чоловіки показують більшу схильність до конструктивного прояву даної стратегії опанування і значно меншу, ніж у жінок, схильність до пасивної поведінки, а жінки демонструють значно меншу схильність до агресивних та асоціальних дій, ніж чоловіки.

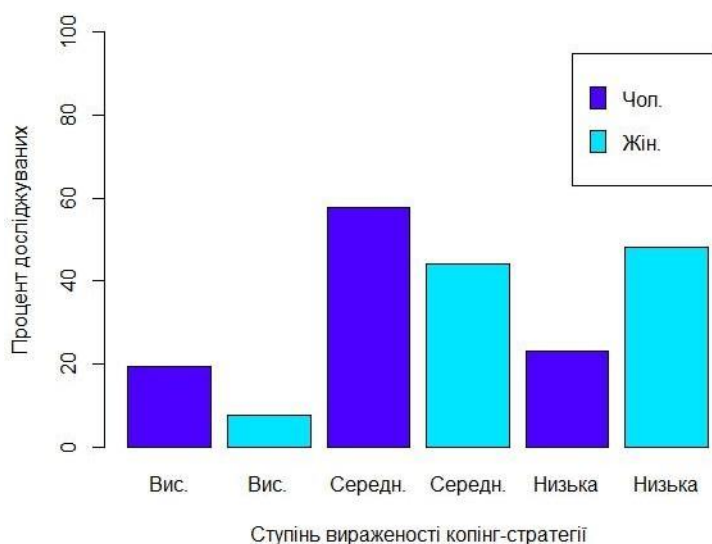

Рис. 2. Вираженість копінг-стратегії «Асертивні дії» у чоловіків та жінок з досліджуваної вибірки

Причиною виявлених неконструктивних поведінкових проявів може бути сімейний стиль виховання, формування гендерно-рольової стереотипізації. Саме у сім'ї та школі дитині нав'язуються рольові очікування за гендерним критерієм. Це може призводити як до пасивної поведінки (особливо у жінок, 48,1% яких демонструють низьку вираженість стратегії асертивних дій), відмови від захисту своїх прав та задоволення своїх потреб, так і до агресивних та антисоціальних спроб захистити свої права та задовольнити свої потреби внаслідок неможливості у авторитарному оточенні зробити це іншим способом.

Сучасні гендерні образи, що панують у сучасному українському суспільстві, щодо поведінки особистості, стверджують, що чоловіки повинні займати активну позицію при вирішенні своїх проблем, вміти відстоювати свої права та думку, а жінки є емоційними та ірраціональними, а тому не можуть у достатній мірі самостійно вирішувати свої проблеми і мають шукати соціальної підтримки.

Однією з активних стратегій опанування складних життєвих ситуацій є асертивна поведінка особистості - це вміння активно та послідовно відстоювати свої інтереси, відкрито

заявляти про свої цілі та наміри, поважаючи при цьому інтереси оточуючих. Проведене дослідження дало змогу отримати наступні результати:

- конструктивний вияв поведінкової стратегії подолання складних соціальних ситуацій спостерігається майже у половини досліджуваних осіб (48,7%), зокрема у 57,7% чоловіків та у 44,2% жінок. Зазначену тенденцію вважаємо позитивною, тому що ці молоді люди вміють відкрито виражати свої почуття та потреби та відстоювати свої права, що говорить про самостійність та готовність до дорослого життя;

- 39,8% досліджуваних демонструють низьку вираженість даної стратегії, а серед жінок цей показник становить майже половину (48,1%), а значна частина досліджуваних (11,5%, а серед чоловіків цей показник становить 19,2%) демонструє високу вираженість стратегії асертивних дій, що може проявлятися у агресивній та антисоціальній поведінці. Ці результати є свідченням того, що інша половина досліджуваних демонструє пасивну поведінку, не прагне ставати дорослими і самостійними, або займає «оборонну позицію», що проявляється в агресивних та антисоціальних діях. Усе це негативно впливає на подальше становлення особистості;

- виявлено гендерні відмінності у поведінці досліджуваних у складних життєвих ситуаціях соціального характеру, а саме, більшу схильність чоловіків до конструктивного прояву поведінкової стратегії асертивних дій, значно більшу схильність жінок, ніж чоловіків, до пасивної поведінки, а також значно вищу схильність у чоловіків до агресивних та антисоціальних дій, ніж у жінок.

Причинами виявлених негативних поведінкових проявів може бути стиль виховання у сім'ї та гендерно-рольова стереотипізація, а також властиві сучасному українському суспільству гендерні образи щодо поведінки.

Список використаних джерел

1. Воробьева К. И. Ассертивность как системообразующее свойство субъекта адаптации / К. И. Воробьева. // Вестник Бурятского государственного университета. Спецвыпуск Д. – 2012.– С. 118 – 124.
2. There's more than rugged individualism in coping. Part 1: Even the lone ranger had tonto / [C. L. Dunahoo, S. E. Hobfoll, J. Monnier та ін.] // Anxiety, Stress & Coping. – 1998. – №2. – pp. 137 – 165.
3. Стейн С. Д. Преимущества EQ / С. Д. Стейн, Г. И. Бук. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2007. – 384 с.

References

1. Vorob'eva K. I. (2012), Assertivity as a system-forming property of adaptation subject [“Assertivnost' kak sistemoobrazujushhee svojstvo subjekta adaptacii”], Vestnik Burjatskogo gosudarstvennogo universiteta, Specvypusk D., pp. 118 – 124.
2. Dunahoo C.L., Hobfoll, S.E., Monnier, J., Hulsizer, M.R., Johnson, R., (1998), There's more than rugged individualism in coping. Part 1: Even the lone ranger had tonto, Anxiety, Stress & Coping, No. 2, pp. 137 – 165.
3. Stein S.J., Book, H.E., (2007), Preimushhestva EQ [The EQ edge], Dnepropetrovsk, Balance Business Books, 384 s.